

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Asertywność i poczucie kontroli a wczesna inicjacja seksualna uczniów

Author: Maria John-Borys, Mirosława Szocińska

Citation style: John-Borys Maria, Szocińska Mirosława. (2009). Asertywność i poczucie kontroli a wczesna inicjacja seksualna uczniów. W: Z. Dołęga, M. John-Borys (red.), "Zdrowie psychiczne uczniów - różne konteksty i odniesienia" (S. 139-153). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Maria John-Borys
Miroslawa Szocińska

Asertywność i poczucie kontroli a wczesna inicjacja seksualna uczniów

Wprowadzenie

Pojęcie inicjacji seksualnej oznacza „zapoczątkowanie życia płciowego, zgodę na fizyczną bliskość z drugim człowiekiem, posuniętą aż do największej intymności. Inicjacja seksualna to także swoiste wtajemniczenie, wkroczenie w świat doznań i przeżyć zarezerwowanych dla ludzi dojrzałych” (Beisert, 1991, s. 166).

Pierwsze doświadczenia seksualne młodych ludzi oraz towarzyszące im okoliczności, rozpatrywane w szerszym kontekście ich sytuacji życiowej, stanowią ważny aspekt badań nad zdrowiem psychicznym i fizycznym dzieci i młodzieży. Pierwszy stosunek płciowy ma na ogół istotne znaczenie dla zachowań w zawieranych później związkach partnerskich i rozwoju seksualności człowieka, stanowiącej ważny składnik intymnych relacji uczuciowych. Zbyt wczesne podjęcie aktywności seksualnej, bez budowania odpowiedniej więzi między partnerami, opartej na bliskości emocjonalnej, wzajemnym zrozumieniu i odpowiedzialnej decyzji obu zaangażowanych osób może negatywnie wpływać na określanie i podejmowanie się ról związanych z płcią, komplikować plany na przyszłość oraz życie uczuciowe i seksualne w związkach intymnych, a w rezultacie zaciążyć na całokształcie rozwoju człowieka, szczególnie zaś na jego dojrzałości uczuciowej i poczuciu własnej wartości.

Przedwczesną inicjację seksualną zalicza się do „zachowań ryzykownych” i podobnie jak picie alkoholu, zażywanie narkotyków czy palenie

papierosów jest ona traktowana jako zagrożenie szeroko pojmowanego zdrowia. Negatywne konsekwencje „pierwszego razu” łączą się z pewnymi okolicznościami, jakie mu towarzyszą, np. kiedy pierwszy stosunek stanowi przypadkowy wynik nastroju chwili (a taka sama przypadkowość wyboru dotyczy partnerów stosunku), kiedy odbywa się w pośpiechu, bez zabezpieczenia antykoncepcyjnego lub w nieodpowiedniej scenerii. Inne niekorzystnie rokujące dla dalszego rozwoju psychoseksualnego sytuacje inicjacji to uleganie szantażowi emocjonalnemu partnera, który wymusza „dowód uczuć” partnerki (por. Izdebski, 1992; Imieliński, 1986), oraz podejmowanie współżycia pod presją obyczajów lansowanych w grupie rówieśniczej, pod hasłem „wszyscy tak robią”. Byłoby zatem dobrze, gdyby młodzi ludzie przed rozpoczęciem życia seksualnego osiągnęli taki stopień dojrzałości, który pozwoliłby im skutecznie przeciwstawić się naciskom otoczenia i podejmować tak ważną decyzję w zgodzie z własnymi uczuciami, systemem wartości i racjonalnymi przesłankami, pozwalającymi odpowiedzialnie przyjąć konsekwencje dorosłości w tym obszarze życia. Dane z badań nad inicjacją seksualną młodzieży wskazują, że ważnymi zasobami w odpowiednim regulowaniu rozpoczęcia aktywności seksualnej są dobre relacje rodzinne, należą do nich: partnerskie stosunki między rodzicami, otwartość w komunikacji między rodzicami i dziećmi, ciepła atmosfera domowa, przyjazne kontakty z rodzeństwem. Zauważono również związki między wiekiem inicjacji dziewcząt i chłopców a wykształceniem rodziców (głównie matek), warunkami materialnymi rodziny i miejscem jej zamieszkania (Izdebski, 1992; Izdebski, Ostrowska, 2003; Szocińska, 2005). Można zatem wnioskować, że dobre wzory życia rodzinnego, poczucie przynależności i oparcia w rodzinie sprzyjają kształtowaniu poczucia własnej wartości, dają podstawy do rozwoju konstruktywnych zachowań w relacjach interpersonalnych, ułatwiają dokonanie odpowiednich wyborów partnerów i podejmowanie decyzji dotyczących życia seksualnego. Oprócz zmiennych życia rodzinnego, istotnych w podejmowaniu decyzji o rozpoczęciu życia seksualnego, ważne jest określenie znaczenia innych zasobów osobistych młodzieży, wyjaśniających mniejszą lub większą podatność na wpływy otoczenia, modę, które w tym wieku stanowią stosunkowo częste motywy inicjacji seksualnej.

W prezentowanym artykule przyjęto, że podatność na wpływy otoczenia odgrywa znaczącą rolę we wczesnej inicjacji seksualnej. Umiejętność zatem asertywnego zachowania się oraz poczucie umiejscowienia kontroli uznano za zmienne modyfikujące uleganie wpływom otoczenia, a także wyjaśniające podejmowanie lub niepodejmowanie życia seksualnego przez badaną młodzież.

Założenia i cel badań

W badaniach przyjęto, że fakt i okoliczności inicjacji seksualnej stanowią znaczące doświadczenie w rozwoju osobowości i zachowań seksualnych człowieka. Na podstawie analizy literatury przedmiotu (por. Izdebski, 1992; Izdebski, Ostrowska, 2003; Malewska, 1972) ustalono, że w okresie dorastania dziewcząt i chłopców ich podatność na wpływy otoczenia odgrywa istotną rolę w podejmowaniu decyzji o rozpoczęciu aktywności seksualnej. Założono, że czynnikami modyfikującymi decyzję o inicjacji seksualnej są zasoby osobiste dorastających: umiejętność asertywnych zachowań i poczucie umiejscowienia kontroli. Asertywność jest rozumiana jako „zespół umiejętności o charakterze kompetencji osobistych, wyznaczających zachowania w sytuacjach interpersonalnych, których celem jest realizacja cenionych wartości osobistych i pozasobistych, rozwój i obrona pozytywnego obrazu własnej osoby i samoakceptacja” (Sęk, 1988, s. 795).

Poczucie umiejscowienia kontroli wyraża się w przekonaniu człowieka o zależności między własnym zachowaniem a oczekiwanym jego efektem (wynikiem) w określonej sytuacji. Osoby, które spostrzegają związki między ich własnym zachowaniem lub ich stałymi właściwościami (np. cechami charakteru) a ich rezultatami określane są jako posiadające poczucie wewnętrznej kontroli. Jeśli przebieg i zakończenie sytuacji są spostrzegane jako skutek przypadku, przeznaczenia, wpływu innych ludzi lub okoliczności, wówczas mówi się, że osoba ta ma poczucie kontroli zewnętrznej. Poczucie kontroli wewnętrznej koreluje z pozytywną samooceną, dobrym przystosowaniem emocjonalnym i społecznym oraz adekwatną zgodnością między „Ja” realnym i „Ja” idealnym. Poczucie kontroli zewnętrznej wiąże się z brakiem zaufania do możliwości wpływania swym działaniem na przebieg wydarzeń w określonych sytuacjach (Drowała, 1981, s. 45–46).

Celem badań jest określenie zależności między poziomem umiejętności asertywnych dziewcząt i chłopców i ich umiejscowieniem poczucia kontroli a podjęciem lub niepodjęciem przez nich współżycia seksualnego. Osoby, które rozpoczęły życie seksualne, będą określane w dalszych partiach tekstu jako „inicjujące”, osoby niepodejmujące życia seksualnego określa się jako „nieinicjujące”.

Metoda

Badaniami objęto 261 osób (182 dziewcząt i 79 chłopców) w wieku 17—18 lat. Byli to uczniowie I i II klasy szkół średnich: Liceum Profilowanego, Liceum Hotelarskiego, Technikum Ekonomicznego i Liceum Ogólnokształcącego na terenie Wodzisławia Śląskiego. Przed rozpoczęciem badań osoba badająca uzyskała zgodę rodziców młodzieży na ich prowadzenie. Badania miały charakter anonimowy, trwały około 45 minut. Prowadzone były grupowo, pod nieobecność nauczyciela, ale pod kontrolą osoby badającej. Obserwacje zachowania uczniów wskazywały na zainteresowanie poruszonymi treściami i przebiegały bez zakłóceń. Badania były prowadzone w miesiącach maj — czerwiec 2005 roku.

W badaniach zastosowano autorską ankietę identyfikującą doświadczenia osób w zakresie inicjacji seksualnej. Zawierała ona 18 pytań strukturalizowanych, które dotyczyły sytuacji rodzinnej, wieku inicjacji seksualnej, wieku partnera / partnerki, okoliczności i motywów inicjacji. Narzędzie badające asertywność to Skala do Badania Zachowań Asertywnych „Ja i inni”, autorstwa Piotra Majewicza, opracowana zgodnie z definicją asertywności i charakterystyką zachowań asertywnych, które proponowała H. Sęk (1988). Do badania umiejscowienia kontroli użyto Kwestionariusz do Badania Poczucia Kontroli (KBPK), autorstwa G. Krasowicz i A. Kurzyp-Wojnarskiej (K r a s o w i c z, K u r z y p - W o j n a r s k a, 1990).

Wyniki badań

Doświadczenie inicjacji seksualnej w badanej grupie

Współżycie seksualne rozpoczęło 24% dziewcząt (44 osoby) i 27% chłopców (21 osób), czyli 76% dziewcząt z badanej grupy i 73% chłopców nie miało stosunku seksualnego. Wiek inicjacji seksualnej dziewcząt przypada najczęściej na 17—18 rok życia (58%), niektóre z nich inicjują współżycie w 15. i 16. roku życia (32%). W badanej grupie 10% dziewcząt rozpoczęło współżycie seksualne między 13. a 14. rokiem życia. Początek doświadczeń seksualnych chłopców przypada najczęściej na 13—16 rok życia. Chłopcy zdobywają na ogół te doświadczenia w wieku 13 lat (43%).

W momencie inicjacji 16 lat miało 29% badanych chłopców. W wieku 14 lat rozpoczęło współżycie seksualne 14% badanych.

Partnerami inicjacji seksualnej dziewcząt byli niewiele starsi od nich mężczyźni (63%) lub rówieśnicy (27%). Z badań wynika, że chłopcy najczęściej rozpoczynają życie seksualne z partnerkami znacznie od nich starszymi: 43% kobiet miało ponad 24 lata i tyle samo kobiet było nieco od nich starszych — w wieku 17—18 lat. Zdecydowana większość dziewcząt rozpoczęła współżycie seksualne z partnerem, którego знаła od kilku miesięcy (45%) lub kilku lat (41%), zdarzało się również, że zbliżenie seksualne nastąpiło po kilku godzinach znajomości (14%). Inicjację chłopców poprzedza krótszy niż u dziewcząt okres znajomości partnerki: 58% badanych rozpoczęło współżycie po kilku miesiącach znajomości. W pozostałych wypadkach znajomość trwała kilka lat (14%), kilka tygodni lub kilka dni (po 14%). Najczęściej podawanym przez dziewczęta i chłopców motywem rozpoczęcia współżycia seksualnego była miłość (77% dziewcząt i 43% chłopców). Dziewczęta jako kolejny powód podały chęć zaspokojenia potrzeb (9%) i litość (9%), na trzecim miejscu znalazła się ciekawość (5%). Chłopcy zdecydowanie częściej niż dziewczęta motywowali rozpoczęcie współżycia chęcią zaspokojenia potrzeb seksualnych (29%) oraz litością i uległością w stosunku do partnerki (po 14%). Prawie wszystkie dziewczęta oczekiwały kontynuacji związku i współżycia z tym samym partnerem (91%). Tego samego oczekiwało 57% chłopców, natomiast 43% badanych chłopców nie zamierzało kontynuować związku z partnerką inicjacji. Dziewczęta znacznie częściej, w porównaniu z chłopcami, dbają o stosowanie środków antykoncepcyjnych. Pamiętało o nich w czasie stosunku 87% dziewcząt i 57% chłopców.

Poziom umiejętności asertywnych a wczesna inicjacja seksualna

Analiza zależności między wczesną inicjacją seksualną a umiejętnością asertywnego zachowania wiązała się z odpowiedzią na pytania badawcze. Pierwsze pytanie brzmiało:

„Czy istnieją istotne różnice w poziomie umiejętności asertywnych pomiędzy osobami inicjującymi i nieinicjującymi?”.

W celu ustalenia występowania zależności w poziomie umiejętności asertywnych pomiędzy dwoma grupami dziewcząt: inicjującymi i nieinicjującymi, wykorzystano test *t* dla prób niezależnych, posługując się programem SPSS. Procedura testu *t* dla prób niezależnych polega na porównaniu średnich dla dwóch grup obserwacji. W grupie dziewcząt inicjujących średnia umiejętności zachowania się w sposób asertywny wyniosła 70,95, a w grupie dziewcząt nieinicjujących 64,35 (zob. tabela 1.).

Tabela 1

**Porównanie średnich umiejętności asertywnego zachowania się
badanych dziewcząt i chłopców (test t dla dwóch średnich)**

Asertywność	Wariancja	Test Levene'a jednorodności wariancji		Test równości średnich	
		F	istotność	t	istotność (dwu- stronna)
Dziewczeta	założenie równości	5,367	0,022	4,084	0,000
	niezałożenie równości wariancji	—	—	4,958	0,000
Chłopcy	założenie równości	1,781	0,186	-1,678	0,097
	niezałożenie równości	—	—	-1,610	0,117

Istotność testu Levene'a wyniosła $0,022 < 0,05$, co spowodowało odrzucenie hipotezy o jednorodności wariancji i przyjęcie założenia o nierówności wariancji w obu porównywanych grupach. Przy przyjętym poziomie istotności $\alpha = 0,001$ uzyskany wynik statystyki 0,000 wskazał, że są podstawy do odrzucenia hipotezy zerowej. Wyniki badań świadczyły, że wcześniejsza inicjacja seksualna dziewcząt zależy od poziomu umiejętności asertywnych. Dziewczeta, które rozpoczęły współżycie seksualne, miały wyższy poziom umiejętności asertywnych niż dziewczeta bez takich doświadczeń.

W celu ustalenia, czy występują zależności w poziomie umiejętności asertywnych pomiędzy dwoma grupami chłopców (inicjującymi i nieinicjującymi), wykorzystano test t dla prób niezależnych. W grupie chłopców inicjujących średnia umiejętność zachowania się w sposób asertywny wyniosła 60,29, a w grupie chłopców nieinicjujących 64,28.

Istotność testu Levene'a $0,186 > 0,05$ nie pozwoliła na odrzucenie hipotezy o jednorodności wariancji. Przy przyjętym poziomie istotności $\alpha = 0,05$ uzyskany wynik $p = 0,097$ wskazał, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej, ponieważ $p > 0,05$. Wyniki badań dowiodły, że wcześniejsza inicjacja seksualna chłopców nie zależy od poziomu umiejętności asertywnych.

Kolejne pytanie badawcze brzmiało: „Czy istnieją istotne różnice w średnim poziomie asertywności pomiędzy badanymi grupami a średnią populacji dla tej grupy wiekowej i płci?”.

Wyniki analiz statystycznych, pozwalających odpowiedzieć na to pytanie badawcze, zostaną przedstawione z uwzględnieniem podziału na płeć oraz posiadanie bądź brak doświadczenia inicjacji seksualnej. Porównanie wyników z populacją polegało na porównaniu rezultatów z próby

z wynikami normalizacji utworzonej przez autora testu. Normalizacji Skali „Ja i inni” dokonano na podstawie próby 104 uczniów w wieku 15–19 lat. Średnia w próbie normalizacyjnej wyniosła: dla chłopców 65,04, dla dziewcząt 63,98. Porównanie wyników czterech, wyróżnionych w badaniach własnych, grup z populacją przeprowadzono osobno dla każdej grupy. W celu ustalenia, czy występują istotne różnice pomiędzy średnimi z grup badawczych i średnimi populacji wykorzystano test t dla jednej próby.

W celu ustalenia, czy występuje istotna różnica pomiędzy średnią grupy badanych dziewcząt, które rozpoczęły współżycie (70,95), a średnią populacji dziewcząt w tym wieku (63,98), zastosowano test t dla jednej próby (por. tabela 2.). Przy przyjętym poziomie istotności $\alpha = 0,001$ uzyskany wynik $p = 0,000$ wskazał, że są podstawy do odrzucenia hipotezy zerowej, ponieważ $p < 0,001$. Rezultaty badań dowiodły, że średni wynik poziomu umiejętności asertywnych w grupie inicjujących dziewcząt jest wyższy od średniej w populacji dziewcząt w tym wieku. Zatem inicjujące dziewczęta z grupy badawczej miały istotnie wyższy średni poziom umiejętności asertywnych niż populacja dziewcząt w tym wieku.

Tabela 2

Porównanie wyników umiejętności asertywnych badanych dziewcząt ze średnimi wynikami w populacji (test t dla jednej średniej)

Asertywność	Test t	Istotność dwustronna	Różnica średnich	95% przedział ufności dla różnicy średnich wartość testowana = 63,98	
				dolna granica	górna granica
Dziewczęta po inicjacji	6,808	0,000	6,975	4,91	9,04
Dziewczęta przed inicjacją	0,432	0,667	0,368	-1,32	2,05

W celu ustalenia z kolei istotnych różnic pomiędzy średnią dla grupy dziewcząt, które nie rozpoczęły współżycia (64,35), a średnią populacji dziewcząt w tym wieku zastosowano test t dla jednej próby. Przy przyjętym poziomie istotności $\alpha = 0,05$ uzyskany wynik $p = 0,667$ wskazał, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej, ponieważ $p > 0,05$. Według wyników badań średni poziom umiejętności asertywnych w grupie niewspółżyjących dziewcząt nie odbiega od średniego poziomu asertywności w populacji dziewcząt w tym wieku.

Poszukując istotnych różnic pomiędzy średnią dla grupy chłopców, którzy rozpoczęli współżycie seksualne (60,29), a średnią dla populacji chłopców w tym wieku (65,04), zastosowano test t dla jednej próby (zob. tabela 3.). Przy przyjętym poziomie istotności $\alpha = 0,05$ uzyskany wynik

$p = 0,04$ wskazał podstawy do odrzucenia hipotezy zerowej, ponieważ $p < 0,05$. Rezultaty badań pokazały, że średni wynik poziomu umiejętności asertywnych w grupie chłopców po inicjacji jest niższy od średniej w populacji chłopców w tym wieku.

Tabela 3

Porównanie wyników umiejętności asertywnych badanych chłopców ze średnimi wynikami w populacji (test t dla jednej średniej)

Asertywność	Test t	Istotność dwustronna	Różnica średnich	95% przedział ufności dla różnicy średnich (wartość testowana = 65,04)	
				dolna granica	górna granica
Chłopcy po inicjacji	-2,191	0,04	-4,754	-9,28	-0,23
Chłopcy przed inicjacją	-0,638	0,526	-0,764	-3,16	1,63

Badając różnice pomiędzy średnią dla grupy chłopców przed inicjacją (64,28) a średnią w populacji chłopców w tym wieku, przy zastosowaniu testu t dla jednej próby oraz przyjętym poziomie istotności $\alpha = 0,05$ uzyskano wynik $p = 0,526$, wskazujący, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej. Okazało się, że średni wynik poziomu umiejętności asertywnych w grupie chłopców przed inicjacją nie odbiega od średniej w populacji chłopców w tym wieku.

Podsumowując wyniki analiz dotyczących istotności różnic między wybranymi grupami badawczymi a populacją, można zauważyć istotne różnice w zakresie umiejętności asertywnego zachowania. Badania pokazały, że chłopcy po inicjacji mają niższy poziom umiejętności asertywnych niż średnia w populacji w tym wieku, natomiast wyniki w zakresie umiejętności asertywnych chłopców przed inicjacją były bardzo zbliżone do średniej w populacji.

Istotne różnice w poziomie umiejętności asertywnych zaobserwowano również pomiędzy badanymi grupami dziewcząt. Dziewczęta po inicjacji miały wyższy poziom umiejętności asertywnych niż dziewczęta przed inicjacją. Dodać należy, że dziewczęta po inicjacji charakteryzowały się istotnie wyższym średnim poziomem umiejętności asertywnych niż populacja dziewcząt w tym wieku.

Umiejscowienie kontroli a wczesna inicjacja seksualna

Zależności między wczesną inicjacją seksualną a poczuciem umiejscowienia kontroli zostaną przedstawione w kontekście zamieszczonych da-

lej pytań badawczych. Pierwsze brzmi: „Czy istnieją istotne różnice w poczuciu umiejscowienia kontroli pomiędzy osobami inicjującymi i nieinicjującymi?”.

Wyniki analiz statystycznych przedstawiono z uwzględnieniem podziału na płeć. W pierwszej kolejności zostaną przedstawione wyniki porównań średnich dla grup dziewcząt po inicjacji i przed nią.

W celu ustalenia występowania zależności w wymienionej parze zmiennych wykorzystano test t dla prób niezależnych, porównujących średnie dla dwóch grup obserwacji (por. tabela 4.). W grupie dziewcząt po inicjacji średnia wyniosła 25,18, a w grupie dziewcząt przed inicjacją 23,88. Test wariancji Levene’a pokazał równość wariancji. Istotność różnic dla tej pary zmiennych wyniosła $p = 0,061$. Nie było podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej, gdyż $p > 0,05$, a także do przyjęcia, że poziom poczucia umiejscowienia kontroli u dziewcząt wpływa na fakt wcześniejszej inicjacji seksualnej.

Tabela 4

**Porównanie średnich poczucia umiejscowienia kontroli
wśród badanych dziewcząt i chłopców (test t dla dwóch średnich)**

Umiejscowienie kontroli	Wariancja	Test Levene’a jednorodności wariancji		Test równości średnich	
		F	istotność	t	istotność dwu- stronna
Dziewczęta	założenie równości	0,142	0,707	1,886	0,061
	niezałożenie jej równości	—	—	1,934	0,057
Chłopcy	założenie równości	0,162	0,688	-5,806	0,000
	niezałożenie jej równości	—	—	-6,279	0,000

W następnej kolejności porównano wyniki poczucia umiejscowienia kontroli w dwóch grupach chłopców: po inicjacji i przed nią. W pierwszej grupie średnia poczucia umiejscowienia kontroli wyniosła 19,86, a w drugiej — 26,59. Test Levene’a pokazał, że grupy mają równe wariancje. Przy przyjętym poziomie istotności $\alpha = 0,001$ uzyskany wynik $p = 0,000$ dał podstawy do odrzucenia hipotezy zerowej, ponieważ $0,000 < 0,001$. Według tego wyniku wcześniejsza inicjacja seksualna chłopców zależy od poziomu poczucia umiejscowienia kontroli. Chłopcy po inicjacji częściej mieli poczucie kontroli zewnętrznej niż chłopcy przed inicjacją seksualną.

Kolejne pytanie badawcze brzmiało: „Czy istnieją istotne różnice w średnim poziomie poczucia umiejscowienia kontroli pomiędzy badanymi grupami a średnią w populacji dla tej grupy wiekowej i płci?”.

Wyniki analiz statystycznych zostaną przedstawione z uwzględnieniem podziału na płeć oraz doświadczenie bądź brak doświadczenia inicjacji seksualnej. Porównanie wyników badanej grupy z wynikami populacji polegało na porównaniu wyników z próby z wynikami normalizacji utworzonej przez autorki testu. Normalizacji Skali KBPK dokonano na próbie 115 uczniów w wieku 13—17 lat. Średnia w próbie normalizacyjnej wyniosła: dla chłopców 25,70, dla dziewcząt 25,11 (K r a s o w i c z, K u r z y p - W o j n a r s k a, 1990). Porównanie czterech wyróżnionych grup badawczych z populacją przeprowadzono osobno dla każdej grupy. W celu ustalenia, czy występują istotne różnice pomiędzy średnimi z grup i średnimi z populacji wykorzystano test t dla jednej próby.

Aby wykryć istotne różnice pomiędzy średnią dla grupy dziewcząt po inicjacji (25,18) a średnią dla populacji dziewcząt w tym wieku (25,11), zastosowano test t dla jednej próby (zob. tabela 5.). Przy przyjętym poziomie istotności $\alpha = 0,05$ uzyskany wynik istotności $p = 0,902$ wskazał, że nie było podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej. Według rezultatów badań średni wynik poczucia umiejscowienia kontroli w grupie dziewcząt po inicjacji nie odbiega od średniej w populacji dziewcząt w tym wieku.

Tabela 5

Porównanie wyników poczucia umiejscowienia kontroli wśród badanych dziewcząt ze średnimi dla populacji (test t dla jednej średniej)

Umiejscowienie kontroli	Test t	Istotność dwustronna	Różnica średnich	95% przedział ufności dla różnicy średnich (wartość testowana 25,11)	
				dolna granica	górną granicą
Dziewczeta po inicjacji	0,124	0,902	0,72	-1,09	1,24
Dziewczeta przed inicjacją	-3,582	0,000	-1,226	-1,90	-0,55

Badając występowanie istotnych różnic pomiędzy średnią dla grupy dziewcząt przed inicjacją (23,88) a średnią dla populacji dziewcząt w tym wieku, zastosowano test t dla jednej próby. Przy przyjętym poziomie istotności $\alpha = 0,001$ uzyskany wynik $p = 0,000$ dał podstawy do odrzucenia hipotezy zerowej. Wyniki badań wskazały, że średni wynik poczucia umiejscowienia kontroli w grupie omawianych dziewcząt istotnie odbiega od średniej populacji dziewcząt w tym wieku. Dziewczeta, które nie doświadczyły inicjacji seksualnej, mają istotnie niższe (czyli bardziej zewnętrzne) średnie poczucie umiejscowienia kontroli niż populacja dziewcząt w tym wieku.

W celu ustalenia, czy istnieją istotne różnice pomiędzy średnią dla grupy chłopców po inicjacji (19,86) a średnią populacji chłopców w tym wieku (25,70), zastosowano test t dla jednej próby (zob. tabela 6.). Przy przyjętym poziomie istotności $\alpha = 0,001$ uzyskano wynik $p = 0,000$, były więc podstawy do odrzucenia hipotezy zerowej. Wyniki badań wskazały, że średni wynik poczucia umiejscowienia kontroli dla grupy chłopców po inicjacji istotnie odbiega od średniej dla populacji chłopców w tym wieku. Chłopcy, którzy rozpoczęli współżycie seksualne, mają istotnie niższe (czyli bardziej zewnętrzne) średnie umiejscowienie kontroli niż populacja chłopców w tym wieku.

Tabela 6

Porównanie wyników poczucia umiejscowienia kontroli wśród badanych chłopców ze średnimi dla populacji (test t dla jednej średniej)

Umiejscowienie kontroli	Test t	Istotność dwustronna	Różnica średnich	95% przedział ufności dla różnicy średnich (wartość testowana 25,70)	
				dolna granica	górna granica
Chłopcy po inicjacji	-6,688	0,000	-5,843	-7,67	-4,02
Chłopcy przed inicjacją	1,428	0,159	0,886	-0,36	2,13

W celu ustalenia istotnych różnic pomiędzy średnią dla grupy chłopców przed inicjacją (26,59) a średnią populacji chłopców w tym wieku, zastosowano test t dla jednej próby. Przy przyjętym poziomie istotności $\alpha = 0,05$ uzyskany wynik $p = 0,159$ dał podstawy do przyjęcia hipotezy zerowej. Wyniki badań wskazały, że średni wynik poczucia umiejscowienia kontroli dla grupy chłopców przed inicjacją nie odbiega od średniej populacji chłopców w tym wieku.

Dyskusja nad wynikami badań

Zależność między wybranymi zmiennymi — umiejętnościami asertywnymi i poczuciem umiejscowienia kontroli — a wczesną inicjacją seksualną tylko częściowo została potwierdzona w niniejszych badaniach.

W zakresie poziomu umiejętności asertywnych zaobserwowano istotne różnice pomiędzy dziewczętami po inicjacji a niemającymi doświadczeń seksualnych — umiejętności asertywne dziewcząt po inicjacji były

większe. Planując badania, zakładano odwrotną zależność. Wydawało się bowiem, że to dziewczęta przed inicjacją będą lepiej umiały korzystać ze swoich praw, bardziej dbać o zachowanie granic i dawać sobie prawo do odmowy, wbrew różnym naciskom ze strony otoczenia. Być może nie potrafiłyśmy należycie uwzględnić „ducha czasu” i zmian, jakie nastąpiły w świadomości kobiet i ich zachowaniach w relacjach intymnych. Można przypuszczać, że wysoki poziom umiejętności asertywnych dziewczęta po inicjacji osiągnęły w wyniku większej świadomości własnych potrzeb, pragnień i praw do ich zaspokajania. Być może sam fakt rozpoczęcia życia seksualnego upewniał te dziewczęta, że są atrakcyjne, pożądane, a to dodawało im odwagi w podejmowaniu samodzielnych decyzji w różnych sytuacjach społecznych, badanych za pomocą skali „Ja i inni”. Należy pamiętać, że w prezentowanych badaniach doświadczenia inicjacji były zdarzeniem „ex post”, natomiast asertywność czy poczucie umiejscowienia kontroli były badane na bieżącym etapie rozwoju młodego człowieka. Nie można zatem stwierdzić, czy wysokim poziomem asertywności charakteryzowały się te dziewczęta przed inicjacją, czy po niej, w rezultacie lepszego poznawania siebie, tego, czego pragną, i tego, czego nie chcą, aby im czynić. Można wyciągnąć pozytywne wnioski z tych wyników. Otóż dziewczęta cechujące się wysokim poziomem asertywności a kontynuujące współżycie seksualne, będą bardziej świadome swych potrzeb, pragnień, a także sposobów dbania o siebie i partnera. Będą przypuszczalnie bardziej odpowiedzialnie decydować o tym, z kim, gdzie, w jakich warunkach chcą kontynuować współżycie. Mogą świadomie inicjować kontakty seksualne, uwzględniając jednak możliwość odmowy drugiej strony. Osoby bardziej asertywne będą potrafiły też odmówić, uwzględniając swoje własne dobro.

Jeśli chodzi o asertywność chłopców, stwierdzić można, że grupa chłopców po inicjacji ma istotnie niższy poziom umiejętności asertywnych niż średnia w populacji. Można więc przyjąć, że rozpoczęcie przez nich współżycia seksualnego wiąże się raczej z niższym poziomem umiejętności asertywnych. Z badań wynika, że większość chłopców rozpoczyna współżycie w bardzo młodym wieku, ze starszymi partnerkami. Należy więc przypuszczać, że poddają się oni inicjatywie bardziej doświadczonych partnerek, a być może są też bardziej ulegli w stosunku do społecznej presji, opinii rówieśników czy starszych koleżanek (por. Oleś, 1998; Alberti, Emmons, 2003).

W odniesieniu do kolejnej zmiennej — poczucia umiejscowienia kontroli — wyniki badań potwierdziły wcześniejsze hipotezy, że ma ono wpływ na wcześniejszą inicjację seksualną. Istotne związki zaobserwowano tylko w grupie chłopców. Chłopcy po inicjacji mają bardziej zewnętrzne po-

czucie umiejscowienia kontroli niż młodzi bez takich doświadczeń i niż populacja chłopców w tym wieku.

Osoby mające zewnętrzne poczucie kontroli są podatniejsze na presję otoczenia i mniej skłonne do podejmowania autonomicznych decyzji. Może to mieć, w kontekście wczesnej inicjacji seksualnej, poważne konsekwencje. Osoby te mogą poddać się presji, manipulacji i zdecydować się na rozpoczęcie współżycia mimo młodego wieku, braku odpowiedniego przygotowania, a nawet braku wyraźnej potrzeby seksualnej. Doświadczenie takie nabiera wówczas charakter urazu psychicznego, którego skutki rzutują na późniejsze funkcjonowanie w intymnych związkach. Poczucie umiejscowienia kontroli nie różnicuje istotnie dziewcząt po inicjacji i nie mających takich doświadczeń. Badania wykazały natomiast, że dziewczęta, które nie rozpoczęły współżycia seksualnego, mają istotnie bardziej zewnętrzne poczucie umiejscowienia kontroli niż populacja dziewcząt w tym wieku.

Podsumowując wyniki dotyczące podatności na wpływy otoczenia, można zauważyć, że chłopcy po inicjacji mają bardziej zewnętrzne poczucie umiejscowienia kontroli i są mniej asertywni niż chłopcy przed inicjacją. W odniesieniu do dziewcząt zależności te okazały się inne — dziewczęta, które rozpoczęły współżycie, mają wyższy poziom asertywności, a te bez takich doświadczeń — bardziej zewnętrzne poczucie umiejscowienia kontroli.

Według danych literatury chłopcy w wieku dorastania mają bardziej wewnętrzne LOC. Wydawało się więc, że podatniejsze na presję otoczenia będą dziewczęta (por. Kula s, 1988, 1998). Prezentowane badania wykazały jednak odmienną zależność. Wyjaśnić to można większym naciskiem społecznym wywieranym na dziewczęta — obarcza się je większą odpowiedzialnością za rozpoczynanie współżycia płciowego i wynikające z tego konsekwencje. Od dziewcząt wymaga się większej samokontroli i bardziej świadomych, dojrzałych decyzji. Chłopcy podlegają impulsom, chwilowym zachciankom, co niekoniecznie się społecznie pochwala, ale na pewno nie jest piętnowane, jak w wypadku dziewcząt.

Wnioski

Celem autorek tej pracy było określenie zależności pomiędzy wczesną inicjacją seksualną a czynnikami stanowiącymi zasoby osobowościowe, ważne dla zdrowia psychicznego: asertywnością i umiejscowieniem kontroli.

Badania wykazały, że poziom tych zasobów różnicuje badane grupy pod względem płci oraz doświadczenia inicjacji. Chłopcy, którzy rozpoczęli współżycie, mają bardziej zewnętrzne poczucie umiejscowienia kontroli i są mniej asertywni niż chłopcy przed inicjacją. Dorastający chłopcy po inicjacji okazali się podatni na wpływy otoczenia i ulegający impulsom seksualnym. Dziewczeta z doświadczeniem inicjacji są bardziej asertywne niż ich koleżanki bez takiego doświadczenia. Nie ma natomiast różnicy między tymi grupami dziewcząt, gdy chodzi o poczucie umiejscowienia kontroli. Może to świadczyć, że dziewczeta po inicjacji zdobyły większą niezależność od autorytetu dorosłych i przyznają sobie prawo do decydowania o podjęciu życia seksualnego. Być może otrzymane wyniki ukazują przemiany obyczajowości seksualnej obu płci i podważają stereotyp uległej kobiety i mężczyzny zdobywcy. Problem ten wymaga pogłębionych studiów o charakterze longitudinalnym, ukazujących bardziej odległe konsekwencje określonych doświadczeń seksualnych wieku dorastania.

Literatura

- Alberti R., Emmons M., 2003: *Asertywność*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Beisert M., 1991: *Seks twojego dziecka*. Poznań: Związek Wydawniczy — K. Domke.
- Drwal R.Ł., 1981: *Osobowość wychowanków zakładów poprawczych. Badania nad funkcjami podkultury zakładowej*. Wrocław: Wydawnictwo PAN.
- Imieliński K., 1986: *Człowiek i seks*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych.
- Izdebski Z., 1992: *Seksualizm dzieci i młodzieży w Polsce*. Zielona Góra: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Kotarbińskiego.
- Izdebski Z., Ostrowska A., 2003: *Seks po polsku: zachowania seksualne jako element stylu życia Polaków*. Warszawa: Wydawnictwo Muza.
- Krasowicz G., Kurzyp-Wojnarska A., 1987: *Spoleczne wyznaczniki poczucia kontroli następstw zdarzeń*. „Psychologia Wychowawcza”, nr 5, s. 524—531.
- Krasowicz G., Kurzyp-Wojnarska A., 1990: *Kwestionariusz do badania poczucia kontroli (KBPK)*. Podręcznik. Warszawa.
- Kulas H., 1988: *Stabilność i zmiana poczucia kontroli we wczesnej fazie okresu dorastania*. „Psychologia Wychowawcza”, nr 3, s. 257—267.
- Kulas H., 1998: *Rozwój poczucia kontroli u dzieci w wieku szkolnym*. „Psychologia Wychowawcza”, nr 3, s. 219—228.
- Malewska H., 1972: *Kulturowe i psychospołeczne determinanty życia seksualnego*. Warszawa: PWN.
- Oleś M., 1998: *Asertywność u dzieci*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

-
- Sęk H., 1988: *Rola asertywności w kształtowaniu zdrowia psychicznego. Ustalenia teoretyczne i metodologiczne*. „Przegląd Psychologiczny”, nr 3, s. 787—805.
- Szocińska M. 2006: *Uwarunkowania rodzinne oraz podatność na wpływy otoczenia*. Praca magisterska. Instytut Psychologii Uniwersytetu Śląskiego. Katowice, maszynopis.